

—
Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ судової практики Великої Палати Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР за
період з 01.05.2019 по 10.05.2019

2019/7

Велика Палата Верховного Суду уточнила сформовану раніше позицію щодо порядку обчислення неустойки (пені) зі сплати аліментів, визначивши, що обчислення пені за несплату або прострочення сплати аліментів передбачає врахування кожного дня такого прострочення

З квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Особи 3 на рішення Апеляційного суду Запорізької області від 14 грудня 2017 року у цивільній справі за позовом Особи 3 до Особи 4 про стягнення пені за прострочення сплати аліментів, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Верховний Суд України зробив два правових висновки щодо порядку обчислення пені у разі виникнення заборгованості зі сплати аліментів.

Зобов'язання зі сплати аліментів носить періодичний характер і повинно виконуватися щомісяця, тому суд має з'ясувати розмір несплачених аліментів за кожним із цих періодичних платежів, встановити строк, до якого кожне із цих зобов'язань мало бути виконано, та з урахуванням встановленого обчислити розмір пені виходячи із суми несплачених аліментів за кожен місяць окремо від дня порушення платником аліментів свого обов'язку щодо їх сплати до дня їх фактичної сплати чи до дня ухвалення судом рішення, підсумувавши розміри нарахованої пені за кожен із прострочених платежів та визначивши її загальну суму.

Така правова позиція викладена у постановах Верховного Суду України від 11 вересня 2013 року у справі № 6-81цс13 та від 1 жовтня 2014 року у справі № 6-149цс14, і саме таким порядком обчислення неустойки (пені) зі сплати аліментів керувався суд першої інстанції при ухваленні рішення. При цьому суд застосував частину другу статті 196 Сімейного кодексу України та зменшив розмір неустойки з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів.

У пізніше прийнятих постановах від 2 листопада 2016 року у справі № 6-1554цс16, від 16 березня 2016 року у справі № 6-2589цс15, від 3 лютого 2016 року у справі № 6-1477цс15, від 16 березня 2016 року у справі № 6-300цс16 Верховний Суд України відступив від правової позиції щодо застосування частини першої статті 196 СК України та змінив порядок обчислення неустойки (пені) зі сплати аліментів, зазначивши, що неустойка у вигляді пені обчислюється у відсотках від суми невиконаних або неналежно виконаних зобов'язань, які виникають у боржника щомісяця, тому й пеня має триваючий характер і обчислюється за прострочення кожного зобов'язання окремо. З урахуванням правової природи пені як дієвого стимулу належного виконання обов'язку та виходячи з того, що аліменти призначаються та виплачуються (стягуються) щомісячно, за змістом статті 196 СК України пеня нараховується на суму заборгованості за той місяць, в якому не проводилось стягнення аліментів. При цьому сума заборгованості зі сплати аліментів за попередні місяці не додається до заборгованості за наступні місяці, а кількість днів прострочення обчислюється виходячи з того місяця, в якому аліменти не сплачувались.

З огляду на те, що принцип верховенства права передбачає наявність правової визначеності, зокрема і при вирішенні питання щодо необхідності відступу від

висновку щодо застосування норми права у подібних відносинах, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків Верховного Суду України щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у раніше прийнятих постановках від 2 листопада 2016 року у справі № 6-1554цс16, від 16 березня 2016 року у справі № 6-2589цс15, від 3 лютого 2016 року у справі № 6-1477цс15, від 16 березня 2016 року у справі № 6-300цс16, і вважає, що пеня за заборгованість зі сплати аліментів нараховується на весь розмір несплачених у відповідному місяці аліментів за кожний день прострочення її сплати, а її нарахування не обмежується тільки тим місяцем, в якому не проводилося стягнення.

Розмір пені за місячним платежем розраховується так: заборгованість зі сплати аліментів за конкретний місяць (місячний платіж) необхідно помножити на кількість днів заборгованості, які відраховуються з першого дня місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати (при цьому день виконання зобов'язання не включається до строку заборгованості) та помножити та 1 відсоток. Тобто, заборгованість за місяць \times кількість днів заборгованості \times 1 %.

За цим правилом обраховується пеня за кожним простроченим місячним платежем.

Загальний розмір пені становить суму розмірів пені, обрахованої за кожним місячним (періодичним) платежем.

У разі виплати аліментів частинами, необхідно зазначити, що якщо такі часткові платежі вчинені протягом місяця, у якому повинні сплачуватися аліменти, і їх загальна сума становить місячний платіж, визначений у рішенні суду про стягнення аліментів, вважається, що той з батьків, який повинен сплачувати аліменти, виконав ці зобов'язання.

У разі, якщо місячний платіж сплачено не у повному розмірі, то пеня буде нараховуватися з першого дня місяця, наступного за місяцем сплати чергового платежу, на різницю між розміром, який мав бути сплачений на утримання дитини, та розміром фактично сплачених аліментів з урахуванням строку прострочення та ставки пені – 1 %.

Строк прострочення вираховується з урахуванням раніше зазначеного правила і починає перебіг з першого дня місяця, наступного за місяцем внесення періодичного платежу, до дня, який передує дню сплати заборгованості.

У разі, якщо заборгованість зі сплати аліментів погашено частково в іншому місяці, то визначення пені на заборгованість зі сплати аліментів розраховується з урахуванням розміру несплаченої частки аліментів за певний місяць із дня сплати частки місячного платежу і до дня, який передує дню погашення заборгованості за відповідним місячним платежем, помножену на 1 %.

Аналогічно вирішено питання у постанові Великої Палати Верховного Суду від 25 квітня 2018 року у справі 572/1762/15-ц (провадження № 14-37цс18), проте помилково наведено формулу, за якою обчислення пені за несплату або прострочення сплати аліментів передбачає врахування кожного місяця окремо, а не за кожен день прострочення сплати аліментів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 333/6020/16-ц можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81573936>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку Верховного Суду України щодо непоширення звільнення від сплати єдиного внеску на осіб, які отримують пенсію у зв'язку з втратою годувальника, визначивши, що фізична особа – підприємець, яка мала право на пенсію за віком, але вибрала пенсію у зв'язку з втратою годувальника, має право на звільнення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

10 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула адміністративну справу за позовом Особи З до Головного управління Державної фіскальної служби у Миколаївській області про визнання протиправною та скасування вимоги про сплату боргу (недоїмки) зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, за касаційною скаргою управління ДФС на постанову Миколаївського окружного адміністративного суду від 29 травня 2017 року та ухвалу Одеського апеляційного адміністративного суду від 26 липня 2017 року та прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про необхідність відступити від правового висновку Верховного Суду України, викладеного у постановках цього суду від 21 квітня 2015 року у справі № 805/949/14 (№ 21-90а15) та від 26 травня 2015 року у справі № 818/2082/14 (№ 21-228а15), за яким положення частини четвертої статті 4 Закону України від 8 липня 2010 року № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» не поширюються на осіб, які отримують пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

Дослідження змісту Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вказує на те, що члени сім'ї, які мають право на отримання пенсії особи та, відповідно, отримання статусу пенсіонера, у порядку призначення пенсії у зв'язку із втратою годувальника в солідарній системі згідно з розділом V вказаного Закону, якщо вони є непрацездатними у розумінні частини другої статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та перебували на утриманні померлого годувальника відповідно до частини третьої статті 36 цього Закону.

Досягнення пенсійного віку (визначеного статтею 26 зазначеного Закону) є загальним страховим ризиком, який, поруч із інвалідністю, вказує на втрату особою працездатності та передбачає право на отримання відповідного соціального забезпечення за рахунок системи загальнообов'язкового державного соціального страхування у порядку та на умовах, визначених чинним законодавством.

У зв'язку з цим застрахована особа у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування замість обов'язку подальшої сплати внесків набуває право на отримання відповідних страхових виплат у вигляді пенсій (за наявності необхідного страхового стажу), що логічно виключає можливість покладення на неї обов'язку

одночасної сплати єдиного внеску та є нормативно визначеною підставою для звільнення такої особи від його подальшої сплати.

Однак визначення статусу «пенсіонера за віком» передбачає необхідність отримання особою саме страхової виплати у формі пенсії. Водночас із проаналізованих положень законодавства не можна зробити висновок про пряму нормативну вказівку щодо обов'язкового виду страхової виплати, яку повинна отримувати особа, що досягла пенсійного віку, для застосування норми про звільнення від сплати єдиного внеску.

Сьогоднішній стан системи пенсійного забезпечення, яке здійснюється в межах солідарно-накопичувальної системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (першого-другого рівнів), не передбачає прямого взаємозв'язку між розміром сплачених сум єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що розраховується і сплачується виходячи з нормативного закріплення бази у статті 7 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», та розміром пенсійних виплат.

Водночас, зважаючи на соціальну солідарність та справедливість у системі соціального захисту, до складу якої входить система пенсійного забезпечення, держава нормативно встановлює передумови щодо визначення пропорційної взаємозалежності між особистою участю особи в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та рівнем її подальшого пенсійного забезпечення за рахунок вказаної системи фінансування пенсій та інших соціальних виплат. А тому, частина четверта статті 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачає сплату єдиного внеску особою, яка отримує виплати за рахунок системи загальнообов'язкового державного соціального страхування при досягненні віку, визначеного статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виключно на добровільних засадах.

Різний вид пенсії, обраний згідно із законодавством особами, які досягли пенсійного віку (встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»), не може вважатися виправданою, обґрунтованою та справедливою підставою різниці при вирішенні питання щодо застосування звільнення від сплати єдиного внеску для непрацездатних осіб одного й того ж виду.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що якщо фізична особа - підприємець мала право на пенсію за віком, але вибрала пенсію у зв'язку з втратою годувальника, то така фізична особа - підприємець має право на звільнення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, оскільки вибір виду пенсії не позбавляє набутого права, що пов'язане з певним віком.

Отже, частина четверта статті 4 Закону № 2464-VI встановлює пільги для всіх суб'єктів, які є пенсіонерами за віком, незалежно від того, на підставі якого закону особа набула статусу пенсіонера за віком, будь-то на пільгових умовах, чи набула вона певного віку відповідно до статті 26 Закону № 1058-IV. Цією нормою не визначено

обмежень щодо виду пенсії, яку повинна отримувати особа, яка звільняється від сплати єдиного внеску.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 814/779/17 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81573958>.

Велика Палата Верховного Суду підтримала висновки Верховного Суду України щодо визначення розміру відсотків, які нараховуються з моменту закінчення строку договору банківського вкладу до моменту здійснення виплати, зазначивши, що до таких правовідносин вже не можуть застосовуватися положення відповідного договору у зв'язку з тим, що строк його дії закінчився

20 березня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційні скарги Особи З та Публічного акціонерного товариства «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» на рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 18 жовтня 2016 року та рішення Апеляційного суду м. Києва від 25 січня 2017 року в цивільній справі за позовом Особи З до ПАТ «Промінвестбанк» про стягнення коштів, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня, який передує його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав (стаття 1061 Цивільного кодексу України).

Таким чином, строковий договір банківського вкладу покладає на банк обов'язок прийняти від вкладника суму коштів, нарахувати на неї проценти та повернути ці кошти з процентами зі спливом встановленого договором строку.

Закінчення строку дії договору банківського вкладу не звільняє банк від обов'язку повернути (видати) кошти вкладникові.

Сторони за домовленістю можуть визначити порядок здійснення повернення коштів за строковим вкладом – шляхом перерахування на поточний рахунок вкладника, шляхом видачі готівкою через касу банку або іншим шляхом. Зазначені вище норми не містять обмежень при виборі сторонами такого договору способу виконання зобов'язання з повернення коштів банку перед вкладником.

У разі якщо договором банківського вкладу передбачено повернення вкладу коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок вкладника, із чим погодились обидві сторони, укладаючи такий договір, то після здійснення зазначеної операції правовідносини сторін трансформуються у правовідносини банківського рахунку відповідно до положень частини третьої статті 1058 ЦК України.

Така трансформація означає, що вкладник має право отримати готівкою повернуті банком на поточний рахунок кошти за вкладом, але до правовідносин між

ними вже не можуть застосовуватись положення договору строкового банківського вкладу у зв'язку з тим, що строк його дії закінчився.

Велика Палата Верховного Суду погоджується із висновками, викладеними у постановках Верховного Суду України від 10 червня 2015 року у справі № 6-36цс15, від 2 березня 2016 року у справі № 6-2861цс15, від 27 квітня 2016 року у справі № 6-302цс16, та не вбачає підстав для відступу від них.

Оскільки у справі, яка розглядається, банк нараховував та виплатив проценти за користування коштами, розміщеними на поточному рахунку позивачки, з 13 червня 2016 року (дня повернення депозиту) до дня видачі їй коштів за ставкою 0,1 % відповідно до умов укладеного між ними договору банківського рахунка та вимог статті 1070 ЦК України, то судові рішення підлягають скасуванню в частині вирішення позову про стягнення процентів за користування вкладом за цей період за ставкою 9 % з ухваленням у цій частині нового рішення про відмову в задоволенні зазначеної позовної вимоги.

Водночас звертаємо увагу на те, що у постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 373/2054/16-ц викладено висновок щодо виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті. Відповідно до цієї постанови як укладення, так і виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті, зокрема позики, не суперечить чинному законодавству. Суд має право ухвалити рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті, при цьому з огляду на положення частини першої статті 1046, частини першої статті 1049 ЦК України належним виконанням зобов'язання з боку позичальника є повернення коштів у строки, у розмірі та саме в тій валюті, яка визначена договором позики, а не в усіх випадках та безумовно в національній валюті України. Передбачене частиною другою статті 625 ЦК України нарахування 3 % річних має компенсаційний, а не штрафний характер, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає в отриманні компенсації від боржника. При обчисленні 3 % річних за основу має братися прострочена сума, визначена в договорі чи судовому рішенні, а не її еквівалент у національній валюті України.

Таким чином, цей висновок стосується можливості виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті та нарахування 3 % річних, визначених статтею 625 ЦК України, які входять до складу грошового зобов'язання та мають компенсаційний характер, в іноземній валюті.

Оскільки пеня є неустойкою і має штрафний, а не компенсаційний характер, вона не входить до складу зобов'язання, її сплата та розмір визначені Законом України від 12 травня 1991 року № 1023-XII «Про захист прав споживачів» за неналежне надання виконавцем банківських послуг споживачеві, то нарахування та стягнення такої пені має бути здійснене в національній валюті України.

За таких обставин висновки апеляційного суду у справі, яка розглядається, щодо визначення суми пені, встановленої частиною п'ятою статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» у гривні, є правильними.

Частиною третьою статті 551 ЦК України встановлено, що розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

Отже, положення частини третьої статті 551 ЦК України з урахуванням наведених положень норм процесуального права щодо загальних засад цивільного судочинства дає право суду зменшити розмір неустойки за умови, що він значно перевищує розмір збитків.

Такого висновку дійшли Верховний Суд України, зокрема у постанові від 4 листопада 2015 року у справі № 6-1120цс15, і Велика Палата Верховного Суду у постанові від 12 грудня 2018 року у справі № 703/1181/16-ц.

Установлено, що банк прострочив виконання зобов'язання з видачі Особі 3 належних їй за договором коштів у сумі 4 512,26 євро у період з 13 червня 2016 року (день звернення клієнта до банку з вимогою про видачу коштів) до 29 серпня 2016 року (день фактичної видачі коштів). Пеню за прострочення зобов'язання за цей період суд першої інстанції визначив на підставі частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» у розмірі 10 423,32 євро, а апеляційний суд змінив на 295 459,43 грн.

Отже, висновок суду про стягнення з відповідача на користь позивачки пені у розмірі, що більше ніж удвічі перевищує суму простроченого зобов'язання, не можна вважати таким, який би відповідав завданню цивільного судочинства – справедливому розгляду і вирішенню справи. Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає можливим зменшити розмір неустойки до 100 000,00 грн, що відповідатиме принципу пропорційності у цивільному судочинстві.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 761/26293/16-ц можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81574008>.

Спір за позовом Державної архітектурно-будівельної інспекції України щодо зобов'язання знести багатоквартирний житловий будинок підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, оскільки стосується реалізації владних управлінських функцій

22 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Особи 3 на ухвалу Києво-Святошинського районного суду Київської області від 11 червня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 14 листопада 2018 року у справі за позовом Державної архітектурно-будівельної інспекції України до Особи 4, треті особи: Особа 5, Особа 6, Особа 7, Києво-Святошинська місцева прокуратура, про зобов'язання вчинити дії і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

З позовної заяви ДАБІ вбачається, що підставою вимоги про зобов'язання знести об'єкт самочинного будівництва стали результати перевірок, проведених органом державного архітектурно-будівельного контролю, за наслідками яких встановлено порушення вимог Закону України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» та Закону України від 20 травня 1999 року № 687-XIV «Про архітектурну діяльність», зокрема: земельна ділянка не відведена для будівництва багатоквартирного триповерхового житлового будинку, немає належного дозволу на будівництво та належним чином затвердженого проекту на будівництво, під час будівництва допущені істотні порушення будівельних норм і правил та встановлено, що зазначений об'єкт неможливо перебудувати або виконати його реконструкцію. Позивач указував на те, що приписів про усунення зазначених порушень вимог законодавства, виданих ДАБІ, Особа 4 у добровільному порядку не виконала, що є підставою для звернення до суду із цим позовом.

Отже, спірні правовідносини в цій справі обумовлені реалізацією позивачем передбачених законами України «Про регулювання містобудівної діяльності» та «Про архітектурну діяльність» повноважень щодо здійснення державного контролю за дотриманням законодавства у сфері містобудівної діяльності. Здійснення такого державного контролю означає обов'язковість прийнятих за його результатами рішень для підконтрольного суб'єкта, що свідчить про владно-управлінський характер, а відтак і публічно-правову природу таких правовідносин.

Більше того, звертаючись до суду з позовом про знесення об'єкта самочинного будівництва і мотивуючи такий позов порушеннями архітектурних, містобудівних, пожежних, санітарних або інших подібних норм і правил, суб'єкт владних повноважень діє з метою захисту прав та інтересів громади або невизначеного кола осіб від можливих порушень їхніх прав та з метою запобігти можливим суспільно значимим несприятливим наслідкам порушення відповідних норм і правил, а не для захисту своїх приватних прав та інтересів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 квітня 2019 року у справі № 369/3043/17-ц можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81552758>.

Орган державного фінансового контролю за наслідками проведення ревізії не має права на звернення до адміністративного суду з позовом до непідконтрольної установи про стягнення збитків

22 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Західного офісу Державної аудиторської служби в Чернівецькій області до Приватного багатопрофільного підприємства «Кліпсидра», треті особи: Чернівецька міська рада, управління освіти Чернівецької міської ради, про стягнення збитків, завданих загальному фонду міського бюджету внаслідок споживання комунальних послуг понад затверджені ліміти, за касаційною скаргою Західного офісу Держаудитслужби на ухвали Чернівецького окружного адміністративного суду від

24 січня 2017 року та Вінницького апеляційного адміністративного суду від 14 березня 2017 року і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

На підставі направлень на проведення ревізії, посадові особи позивача з 23 листопада 2015 року по 15 лютого 2016 року провели ревізію фінансово-господарської діяльності управління освіти Чернівецької міської ради за період з 1 листопада 2012 року по 31 грудня 2015 року, за результатами якої склали акт від 19 лютого 2016 року № 24-03/3.

У ході ревізії було встановлено, що Підприємство, яке надавало послуги з харчування учнів в загальноосвітніх навчальних закладах міста, не в повному обсязі відшкодовувало комунальні послуги, спожиті понад встановлені ліміти, як це передбачалося відповідно до умов укладених договорів.

При цьому зазначено, що управлінням освіти Чернівецької міської ради проведено оплату за комунальні послуги, які спожиті Підприємством понад встановлені ліміти, на загальну суму 34 226,39 грн. Внаслідок цього порушення загальному фонду міського бюджету Підприємством завдано шкоди (збитків) на суму 34 226,39 грн.

9 березня 2016 року Державна фінансова інспекція в Чернівецькій області, правонаступником якої є позивач, надіслала управлінню освіти Чернівецької міської ради лист № 24-03-15-15/1918 «Щодо усунення порушень законодавства» з вимогами про усунення виявлених порушень законодавства в установленому законодавством порядку, в тому числі стосовно повернення коштів за комунальні послуги, спожиті понад лімітні призначення за надання послуг з харчування учнів загальноосвітніх навчальних закладів Підприємством, у сумі 34 226,39 грн.

Листами від 4 квітня 2016 року № 01-15 та 23 червня 2016 року № 01-15/1070 управління освіти Чернівецької міської ради повідомило позивача про направлення особисто посадовій особі відповідача рахунки на оплату перевитрат використаних лімітів та лист про термінове повернення коштів за спожиті комунальні послуги.

Оскільки Підприємство вказані кошти не повернуло, позивач звернувся до суду із цим позовом.

Велика Палата Верховного Суду погодилася з висновком судів попередніх інстанцій про закриття провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 157 Кодексу адміністративного судочинства України (у редакції, чинній на час ухвалення судових рішень).

Орган державного фінансового контролю проводить державний фінансовий контроль щодо підконтрольних установ. Його право вимоги, передбачене статтею 10 Закону України від 26 січня 1993 року № 2939-XII «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», може бути адресоване виключно підконтрольним установам, а звернення до суду в інтересах держави можливе лише у випадку незабезпечення такими установами вимог щодо усунення порушень законодавства з питань збереження і використання активів, виявлених під час здійснення державного фінансового контролю.

Так, позивачем у цій справі є Західний офіс Держаудитслужби як суб'єкт владних повноважень (у розумінні положень Кодексу адміністративного судочинства України),

правовий статус якого визначено Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», згідно з яким йому надано право звертатися до суду з відповідним позовом про відшкодування збитків. При цьому здійснення органом державного фінансового контролю своїх повноважень (владних управлінських функцій) обумовлює виникнення правовідносин з підконтрольною установою (управління освіти Чернівецької міської ради), які мають публічно-правовий характер.

Однак спір у справі, що розглядається, стосується вимоги Західного офісу Держаудитслужби про стягнення з Підприємства завданих державному бюджету збитків.

Тобто, суб'єкт владних повноважень заявив позовні вимоги до юридичної особи – Підприємства, яке не є підконтрольною установою, владних управлінських функцій відносно відповідача Західний офіс Держаудитслужби не здійснює, а тому й права позивача на звернення до суду з цим адміністративним позовом до непідконтрольної їй установи, тобто до суб'єкта господарської діяльності, про стягнення коштів (збитків) закон також не передбачає.

Отже, Західний офіс Держаудитслужби не має права на звернення до адміністративного суду з позовом до непідконтрольної установи – Підприємства про стягнення збитків, завданих загальному фонду міського бюджету внаслідок споживання комунальних послуг понад затверджені ліміти, оскільки чинним законодавством такого права у контролюючого органу не передбачено, а відповідач не був підконтрольною установою стосовно позивача при проведенні позапланової ревізії фінансово-господарської діяльності управління освіти Чернівецької міської ради.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 квітня 2019 року у справі № 824/753/16-а можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81552776>.

Спір щодо відшкодування витрат, пов'язаних з утриманням курсанта відомчого вищого навчального закладу, у зв'язку з відрахування особи з числа курсантів підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства

10 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного на постанову Апеляційного суду міста Києва від 1 серпня 2018 року у цивільній справі за позовом Військової прокуратури Львівського гарнізону, яка діє в інтересах держави в особі Міністерства оборони України та Національної академії, до Особи 4 про відшкодування витрат, пов'язаних з утриманням у вищому навчальному закладі, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Одним з видів військової служби є військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів (частина шоста статті 2 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу»).

Таким чином, навчаючись у вищому навчальному закладі Міноборони, особа проходить військову службу, яка відповідно до зазначених норм Кодексу адміністративного судочинства України вважається публічною службою.

Оскільки спори щодо проходження публічної служби від моменту прийняття особи на посаду і до її звільнення, зокрема й питання відповідальності за невиконання договору підготовки фахівця, що зумовлює відшкодування фактичних витрат, пов'язаних з утриманням у навчальному закладі, навіть якщо подання відповідного позову про відшкодування витрат відбувається після її звільнення з публічної служби, підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства.

Аналогічний висновок зроблено у постанові від 12 грудня 2018 року у справі № 804/285/16 (провадження № 11-669апп18), у якій Велика Палата Верховного Суду відступила від висновків, викладених у постановою від 14 березня 2018 року у справі № 461/5577/15-ц (провадження № 14-18цс18), від 31 жовтня 2018 року у справі № 820/5761/15 (провадження № 11-750апп18) та інших, що свідчить про усталену практику розгляду вказаної категорії спорів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 705/1664/17 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81573962>.

Особа, яка не є стороною виконавчого провадження і не наділена процесуальним правом оскарження вимоги приватного виконавця в порядку Господарського процесуального кодексу України, може реалізувати відповідне право в порядку адміністративного судочинства

27 березня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Публічного акціонерного товариства «Державна продовольчо-зернова корпорація України» на ухвалу Черкаського окружного адміністративного суду від 5 лютого 2018 року та постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 11 квітня 2018 року у справі № 823/359/18 за позовом ПАТ «ДПЗКУ» до приватного виконавця виконавчого округу Черкаської області П. про визнання недійсною й скасування вимоги та прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Позивач у цій справі (ПАТ «ДПЗКУ»), який не є стороною вказаного виконавчого провадження, оскаржує вимогу приватного виконавця, винесену в межах стягнення коштів з Товариства з обмеженою відповідальністю «Нові технології агро культур» на користь ТОВ «Ейпіс Холдинг».

Ураховуючи те, що ПАТ «ДПЗКУ» не є стороною виконавчого провадження № 55251309 і не наділене процесуальним правом щодо оскарження вимоги приватного виконавця від 9 січня 2018 року № 59 в порядку статті 339 ГПК України, Велика Палата Верховного Суду вважає помилковим висновок судів попередніх інстанцій про можливість розгляду цієї справи в порядку господарського судочинства.

Такий спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 березня 2019 року у справі № 823/359/18 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81574010>.

Метою віндикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений. У випадку позбавлення власника володіння нерухомим майном означене введення полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно. Таким чином, належним способом захисту порушеного права є витребування майна судом на користь власника, а не зобов'язання повернути це майно власникові

14 листопада 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом в. о. керівника Новомосковської місцевої прокуратури Дніпропетровської області в інтересах держави в особі Дніпропетровської обласної державної адміністрації до Піщанської сільської ради Новомосковського району Дніпропетровської області, Особи 3, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, – Державне підприємство «Новомосковське лісове господарство», Управління Держгеокадастру у Новомосковському районі Дніпропетровської області, про визнання неправомірним і скасування рішення про передачу земельної ділянки у власність, визнання недійсним державного акта та витребування земельної ділянки за касаційною скаргою Піщанської сільської ради на рішення Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 лютого 2017 року й ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26 жовтня 2017 року і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Позов мотивовано тим, що спірна земельна ділянка належить до земель державного лісового фонду, які знаходяться у постійному користуванні ДП «Новомосковське лісове господарство». Факт належності земельної ділянки до зазначеної категорії підтверджується, зокрема, постановою Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 13 листопада 2013 року у справі № 20/5005/9915/2012.

Щодо юрисдикції спору.

Велика Палата визначила, що оскільки прокурор оспорує правомірність як оскарженого рішення, так і набуття фізичною особою земельної ділянки, такий спір щодо права власності слід вирішувати за правилами цивільного судочинства.

Щодо повноважень розпорядження землею.

Суди встановили, що земельна ділянка має статус земельної ділянки лісогосподарського призначення та належить до земель ДП «Новомосковське лісове господарство».

Повноваження стосовно розпорядження земельною ділянкою належать до компетенції Дніпропетровської ОДА, яка є органом, уповноваженим державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Вилучення для нелісогосподарських потреб спірної земельної ділянки державної власності, що віднесена до земель лісогосподарського призначення та перебуває у постійному користуванні ДП «Новомосковське лісове господарство», і передання у власність такої ділянки належало до повноважень Дніпропетровської ОДА.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що рішення Піщанської сільської ради від 29 грудня 2007 року про вилучення із земель лісового фонду та введення у межі

села Піщанки земельної ділянки є незаконним як таке, що прийняте за відсутності волевиявлення власника – держави. Тому це рішення не створює правових наслідків незалежно від того, чи було воно скасоване судовим рішенням в іншій справі.

Оскільки держава в особі Дніпропетровської ОДА не розпорядилася земельною ділянкою у передбачений законом спосіб, Піщанська сільська рада відчужила її без вираження на це волі власника.

Щодо виникнення права власності на землю.

З огляду на те, що необхідною передумовою виникнення права власності на земельну ділянку за певних обставин має бути рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, які діють від імені власника, про передання у власність земельної ділянки (див. висновок Верховного Суду України, викладений у постанові від 31 жовтня 2012 року у справі № 6-53цс12), відсутність у справі № 183/1617/16 такого рішення з боку держави як власника земельних ділянок Номер 3 та Номер 4 кварталу ДП «Новомосковське лісове господарство», включно із земельною ділянкою, наданою згідно з пунктом 32 оскарженого рішення Особі 3 (квартал 75 виділ 2), свідчить про відсутність рішення уповноваженого органу виконавчої влади, на підставі якого територіальна громада села Піщанки набула право власності на земельні ділянки Номер 3 та Номер 4 кварталу ДП «Новомосковське лісове господарство». Отже, оскаржене рішення не є первинною підставою вибуття земельних ділянок з власності держави в особі Дніпропетровської ОДА.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду доходить висновку, що суди мали відмовити у задоволенні вимог про визнання неправомірним і скасування пункту 32 оскарженого рішення. А тому не було підстав вирішувати питання щодо застосування приписів про позовну давність до цієї вимоги.

Підставою набуття земельної ділянки у власність із земель державної чи комунальної власності є відповідне рішення органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, а не державний акт на право власності на земельну ділянку.

Аналогічно наведеним вище висновкам щодо вимоги про визнання неправомірним і скасування пункту 32 оскарженого рішення Велика Палата Верховного Суду вважає, що визнання недійсним державного акта не є необхідним для вирішення питання про належність права власності на земельну ділянку та для її витребування з чужого незаконного володіння. А тому суди мали відмовити у задоволенні цієї позовної вимоги.

Щодо витребування землі.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що у спорах стосовно земель лісогосподарського призначення, прибережних захисних смуг, інших земель, що перебувають під посиленою правовою охороною держави, остання, втручаючись у право мирного володіння відповідними земельними ділянками з боку приватних осіб, може захищати загальні інтереси, зокрема, у безпечному довкіллі, непогіршенні екологічної ситуації, у використанні власності не на шкоду людині та суспільству. Ці інтереси реалізуються через цільовий характер використання земельних ділянок, які набуваються лише згідно із законом, та через інші законодавчі обмеження.

Заволодіння приватними особами такими ділянками всупереч чинному законодавству, зокрема без належного дозволу уповноваженого на те органу, може зумовлювати конфлікт між гарантованим статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод правом цих осіб мирно володіти майном і правами інших осіб та всього суспільства на безпечне довкілля.

В силу об'єктивних, видимих природних властивостей земельної ділянки, Особа 3, проявивши розумну обачність, могла та повинна була знати про те, що ця ділянка належить до земель лісогосподарського призначення (див. близькі за змістом висновки, висловлені у постановках Великої Палати Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі № 372/2180/15-ц, від 22 травня 2018 року у справі № 469/1203/15-ц і від 30 травня 2018 року у справі № 469/1393/16-ц).

Загальний інтерес у контролі за використанням земельної ділянки за цільовим призначенням для гарантування безпечності довкілля та непогіршення екологічної ситуації у цій справі переважає приватний інтерес Особи 3 у збереженні права на земельну ділянку.

Відтак витребування земельної ділянки у Особи 3 не порушуватиме принцип пропорційності втручання у право мирного володіння майном.

Щодо способу захисту права.

Метою виндикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений. У випадку позбавлення власника володіння нерухомим майном означене введення полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно (див. принцип реєстраційного підтвердження володіння нерухомістю у пункті 89 постанови Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц).

Однією з підстав державної реєстрації права власності на нерухоме майно є рішення суду, яке набрало законної сили, щодо права власності на це майно (пункт 9 частини першої статті 27 Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»). Рішення суду про витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння є таким рішенням і передбачає внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

З огляду на вказане у разі задоволення позовної вимоги про витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння суд витребує таке майно на користь позивача, а не зобов'язує відповідача повернути це майно власникові. Таке рішення суду є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про скасування оскаржених судових рішень судів попередніх інстанцій в частині задоволення позовних вимог про визнання неправомірним і скасування пункту 32 спірного рішення та про визнання недійсним державного акта. Щодо цих вимог слід ухвалити нове рішення – про відмову у задоволенні позову. Рішення судів першої й апеляційної інстанцій щодо вимоги про витребування земельної ділянки з незаконного володіння

Особи З слід змінити у мотивувальній і резолютивній частинах, витребувавши земельну ділянку з незаконного володіння Особи З на користь держави в особі Дніпропетровської ОДА з мотивів, викладених у цій постанові.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі №183/1617/16 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81574015>.

Оскарження спадкоємцем пенсіонера бездіяльності Пенсійного фонду України щодо перерахунку та виплати пенсії, право спадкодавця на який встановлено судовим рішенням, здійснюється в порядку цивільного судочинства

3 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Особи З до Мелітопольського об'єднаного управління Пенсійного фонду України в Запорізькій області про визнання протиправною бездіяльності щодо здійснення перерахунку та виплати пенсії відповідно до рішення суду, зобов'язання вчинити певні дії за касаційною скаргою Особи З на ухвалу Запорізького окружного адміністративного суду від 16 квітня 2018 року та постанову Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 26 вересня 2018 року та прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Як убачається з матеріалів справи, Особа З звернулася до суду з позовом до управління ПФУ про визнання бездіяльності відповідача протиправною і зобов'язання здійснити перерахунок та виплату пенсії відповідно до постанов Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 4 серпня 2009 року та Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 11 червня 2010 року, обґрунтовуючи своє право на отримання підвищення до пенсії, яке належало спадкодавцю за рішенням суду, тим, що такі виплати входять до складу спадщини відповідно до статті 1227 Цивільного кодексу України.

Отже, виник спір про цивільне право, предметом якого є майнова вимога позивачки визнати за нею в порядку спадкування право власності на майно – грошові кошти. Тому спір має приватноправовий характер і підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 808/1346/18 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81574012>.

З огляду на передбачений законодавством спеціальний порядок встановлення статусу інваліда війни факт такого статусу не може бути встановлений судом в порядку окремого провадження

27 березня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за заявою Особи З, заінтересована особа – Управління праці та соціального захисту населення виконавчого комітету Бердянської міської ради, про встановлення факту, що має юридичне значення, за касаційною скаргою заявника на ухвалу Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 14 грудня 2017 року та постанову

Апеляційного суду Запорізької області від 3 квітня 2018 року і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Заявник звернувся до суду із заявою про встановлення факту залучення його до складу невоєнізованих формувань цивільної оборони у період з 8 по 15 травня 1986 року включно для виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Заявник вказував, що заінтересована особа у листі від 16 травня 2017 року № 7038 відмовила йому у наданні статусу інваліда війни. Підставою для відмови у наданні статусу інваліда війни стало те, що заявник не подав документи, які би підтверджували факт його залучення до формувань цивільної оборони для виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Тому він просив встановити факт залучення його до таких формувань в окремому провадженні.

Суди першої й апеляційної інстанції зазначили, що вказаний факт не може бути встановлений в порядку окремого провадження у цивільному судочинстві, оскільки не можуть розглядатися судами заяви про встановлення фактів належності до осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, до ветеранів чи інвалідів війни тощо.

Велика Палата Верховного Суду вважає по суті правильним висновок судів першої й апеляційної інстанції.

Заявник звернувся до суду з метою отримання доказу, який би підтверджував правомірність його дій, спрямованих на отримання статусу інваліда війни. Тому правильним є висновок судів про те, що оскільки законодавство передбачає спеціальний порядок встановлення статусу інваліда війни, то в окремому провадженні не може бути встановлений юридичний факт залучення заявника до складу невоєнізованих формувань цивільної оборони для виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, який фактично підтвердить належність заявника до інвалідів війни.

У випадку якщо заінтересована особа отримала від заявника документи, які підтверджують факт його залучення до формувань цивільної оборони для виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, проте надала відмову, яку заявник, маючи документальні підтвердження зазначеного факту, вважає безпідставною, він може оскаржити такі дії заінтересованої особи до адміністративного суду, до повноважень якого належить, зокрема, перевірка законності й обґрунтованості відмови заінтересованої особи та оцінка наданих їй заявником документів як доказів його залучення до формувань цивільної оборони для виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 березня 2019 року у справі № 310/8703/17 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81574011>.

Спiр щодо правомiрностi рiшення (протоколу) правлiння кооперативу про вiдсторонення вiд виконання обов'язкiв члена правлiння пiдлягає розгляду в порядку господарського судочинства

3 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Кооперативу «Пролісок» на рішення Святошинського районного суду міста Києва від 14 листопада 2016 року у складі судді Семанівої Ю. В. та ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 22 лютого 2017 року у цивільній справі за позовом Особи 3 до Кооперативу «Пролісок» про визнання рішення недійсним, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

У поданому до суду позові Особа 3, посилаючись на статті 3, 15, 27, 79, 88, 109, 118, 209 Цивільного процесуального кодексу України, просив визнати недійсним рішення членів правління Кооперативу «Пролісок» та членів ревізійної комісії, оформлене протоколом від 21 червня 2016 року, яким його вiдсторонено вiд виконання обов'язкiв члена правлiння Кооперативу.

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування (стаття 2 Закону України від 10 липня 2003 року № 1087-IV «Про кооперацію»).

Аналізуючи норми права, можна дійти висновку, що на час звернення з позовом до суду у Господарському процесуальному кодексі України були чітко передбачені категорії корпоративних спорів, які мали розглядатися за правилами господарського судочинства. До таких віднесено і справи за спорами учасників щодо участі в органах управління юридичної особи.

Вiдтак правовiдносини, якi виникли мiж сторонами у справi, є господарсько-правовими.

Суди першої й апеляційної інстанцій розглянули справу у порядку цивільного судочинства помилково і неправильно визначили юрисдикційність спору, який виник між сторонами у справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 759/11487/16-ц можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81573923>.

Встановлення порушення права особи на захист під час розгляду кримінальної справи у суді як факту, що має юридичне значення, не може здійснюватися в порядку цивільного судочинства

10 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Особи 3 на ухвалу Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 12 лютого 2018 року у складі судді Міщенко Т. М. та постанову Апеляційного суду Запорізької області від 19 квітня 2018 року у справі за заявою Особи 3, про

встановлення факту, що має юридичне значення, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що вказане питання щодо права на захист підсудного має розглядатися під час судового розслідування (кримінального провадження) за правилами кримінального процесуального судочинства, тому обґрунтовано закрили провадження у справі на підставі частини першої статті 255 Цивільного процесуального кодексу України, оскільки така справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Вимога Особи 3 про встановлення факту порушення його права на захист під час розгляду кримінальної справи у суді касаційної інстанції стосується вчинення (невчинення) судом передбачених процесуальним законом дій.

Оскарження діянь суддів (судів) щодо розгляду та вирішення справ, а також оскарження судових рішень поза порядком, передбаченим процесуальним законом, не допускається. Суди та судді не можуть бути відповідачами у справах про оскарження їхніх дій чи бездіяльності під час розгляду інших судових справ, а також про оскарження їх рішень, ухвалених за наслідками розгляду цих справ.

Закони України не передбачають можливість розгляду у суді заяв про визнання чи встановлення фактів незаконності дій/бездіяльності іншого суду під час вирішення та розгляду справ, оскільки такі дії/бездіяльність є пов'язаними з розглядом судової справи навіть після його завершення.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що встановлення судом вказаного факту за такою вимогою буде втручанням у здійснення правосуддя іншим судом.

Вчинення (невчинення) суддею (судом) процесуальних дій під час розгляду конкретної справи, а також ухвалені у ній рішення можуть бути оскаржені до суду вищої інстанції у порядку, передбаченому процесуальним законом для тієї справи, під час розгляду якої вони відповідно були вчинені (мали бути вчинені) чи ухвалені.

Усі процесуальні порушення, що їх допустили суди під час розгляду та вирішення справи, можуть бути усунуті лише у межах відповідної судової справи, в якій такі порушення були допущені.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 320/948/18 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81574014>.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.05.2019 по 10.05.2019 / Київ, 2019. – Вип. 7. – 19 стор.

¹ **Застереження:** видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua